

שהוצרכו בית שמאי לומר טעם נוסף, משום שהטעם 'שהיום גורם ליין שיבוא' – דהיינו שהקידוש גורם ליין שיבוא קודם הסעודה, נכון רק לשבתות ושאר ימים טובים, אך לא בליל הסדר שבו גם אם לא היתה חובת קידוש, היתה חובה של כוס ראשונה של יין משום מצות ארבע כוסות (ערוך לנר סוכה נ, א).

והגמ' לא אמרה טעם נוסף להקדמת ברכת הקידוש לברכת היין, שברכת הקידוש היא דאורייתא וברכת היין היא דרבנן, משום שאכן אין צורך להקדים ברכה שהיא מדאורייתא לברכה שהיא מדרבנן (שאגת אריה ב ו-כב). ויש שסובר, שהגמ' לא אמרה טעם זה, משום שמקדשים את היום בתפילה, ועל כן אין ברכת הקידוש היא מדרבנן. [ולפי זה אשה שלא התפללה ומקדשת, עליה להקדים ברכת הקידוש – שאלצה היא מדאורייתא, לברכת היין – שהיא מדרבנן (צל"ח ברכות נא, ב, אך ראה שלמה משנתו שם, וביאה"ל רעא, א). אך יש סובר, שלא פלוג רבנן ולעולם ברכת היין קודמת (הגהות שווא ומשיב על הצ"ח שם)].

שְׁהֵיִן גֹרֵם לְקִדּוּשׁ שְׁתֵּאמְרָה, שאם אין לו יין או פת, אינו מקדש (רש"י ורשב"ם, ראה דעתם לעיל קו, ב שמקדשים על הפת, וראה מה שכתבנו שם ד"ה זימנן). ויש שסובר, שממה שהגמ' הזכירה רק את היין, ראייה שמי שאין לו יין אינו מקדש על פת (מרדכי, וכדעת ר"ת בתוס' לעיל שם ד"ה מקדש אריפתא). ויש שסובר, שאפילו מי שאין לו לא יין ולא פת, מקדש על שאר מאכלים, משום שסעודה נקראת 'לחם' בכל מקום, וכל דבר המשיב אדם הוא לחמו, ועל כן באופן זה מברך ברכה ראשונה על מה שמקדש עליו תחילה, ואחר כך ברכת היום (יעב"ץ). ■ להלכה, אם אין לו יין מקדש על הפת, אך אם יש לו יין, אינו מקדש על הפת [לחוש לדעת ר"ת הסובר שאין מקדשים על הפת] (שו"ע או"ח ערב, ט, ומשנ"ב שם, לב, וראה משנ"ב מהד"ר דרשו שם סוף הע' 12). ואם אין לו יין ופת, אינו מקדש על שאר מאכלים, אלא אוכל ללא קידוש [שלא כדעת היעב"ץ] (משנ"ב רט, י, וראה אגרות משה או"ח ד מ, כה, שכתב שאף היעב"ץ עצמו לא הזכיר דבריו להלכה בסידורו בהלכות קידוש).

בְּרַכַּת הַיֵּין תְּדִירָה, שברכת היין נאמרת בכל עת שישתה (נמוקי יוסף; ר"י מלוליל ברכות לה, ב; ארצות החיים כה, א). ויש שסובר, שדבר שאינו של חובה אינו מוגדר 'תדיר' (ראה זבחים צא, א), וכיון שהשתיה היא רשות, ברכת היין אינה מוגדרת 'תדירה', אלא פירוש 'ברכת היין תדירה' הוא, שגם בקידוש היום של שבתות וימים טובים, בהם אין ברכת היום, וכן בהבדלה מילה אירוסין ונישואין, מברכים על היין (שאגת אריה כא).

מְשַׁנֶּה. הַבִּיאָה לִפְנֵינוּ – אחר שבירך על היין, הביאו לפניו ירקות לאכילת כרפס (רש"י; רשב"ם). ויש שפירשו, ש'הביאו לפניו' הכוונה לשולחן (רבנו חננאל), שבזמנם היו מביאים את השולחן רק לאחר הקידוש (תוס').

מְטַבֵּל בְּחֶזֶק – שאם אין לו ירקות אחרים מלבד חזרת, אוכל את החזרת כבר כעת בטיבול ראשון [ונחלקו אמוראים להלן (קיד, ב – קטו, א) על איזה טיבול יברך 'על אכילת מרור'], וכיון שבזמנם כל אכילתם היתה על ידי טיבול, לכן מכנה כאן התנא את האכילה בלשון טיבול (ע"פ רש"י; רשב"ם, תוס').

ואכילת הכרפס היא כדי להביא את התינוקות לשאול 'מה נשתנה' הלילה הזה שאנו אוכלים בו ירקות קודם סעודה שלא כפי הרגילות (רש"י ורשב"ם בהמשך המשנה. וראה טעם נוסף בתוס' להלן קטו, א ד"ה והדר), שמצות אמירת ההגדה לאומרה דרך שאלה ותשובה

פחות ממִיכָלָךְ וממִשְׁתֶּיךָ וְתוֹסִיף עַל דִּירְתְּךָ, צמצם בהוצאותיו למזונות, וישאר בידך ממון להוסיף על דירתך (ע"פ עיון יעקב). ויש שפירשו, צמצם בהוצאותיו הגשמיים, ובכסף שתחסוך תוכל להשתמש לקיום מצוות, ולהוסיף על 'דירתך' בעולם הבא, אשר שם עיקר דירתו של אדם (בן יהודה, באחד מהפירושים).

מְזֻגָּה. מְזֻגָּה לוֹ, שבעל הבית לא ימזוג לכוס בעצמו, אלא אחר ימזוג לו, שזהו דרך חירות (תפארת ישראל יט; כן; פרי חדש או"ח תעג, א; חק יעקב שם, ח). והמזיגה, יש שפירשו, שהכוונה לשפיכת היין לכוס (ע"פ חיים לראש [ל"ח פאלאג'י] בית הכסות ט, וע"פ שו"ע הרב תעב, יז ו-תעג, א). ויש שפירשו, שהכוונה למציגת הכוס המוזכרת בגמ' – עירוב מים ביין (כף החיים שם תעג, א, ושער הכולל מח, יג; ויגד משה ו, יא, אך ראה רמ"א שם קג, ב).

כּוֹס רִאשׁוֹן, מבין ארבעת הכוסות שתיקנו כנגד ארבע לשונות של גאולה הכתובים בפרשת וארא (שמות ו) 'והוצאתי' 'והצלתי' 'וגאלתי' 'ולקחת' (ירושלמי כא, י, א). או כנגד ארבעה כוסות המוזכרים (בראשית מ, יא-יג) בפרשת חלום שר המשקים (ירושלמי שם). או כנגד ארבעה כוסות תרעלה שעתיד הקב"ה להשקות את אומות העולם, וכנגד ארבעה כוסות של ישועה שעתיד להשקות את ישראל (שם, וראה שם טעמים נוספים, וראה רש"י ורשב"ם לעיל צט, ב, אך ראה רש"י קח, א). ואין נפק"מ בין הטעמים, שכולם רמז ואסמכתא בלבד, ועיקר תקנת חז"ל היא להודות ארבע פעמים בלילה זה. ולפי הפירוש שתיקנום כנגד ארבע לשונות של גאולה, הטעם שתיקנו דוקא על כוסות של יין ולא על דבר אחר (קושיות תוס' רבינו פרץ [המובא במדריך] לעיל צט, ב), משום שאין אומרים שירה אלא על היין (שדי חמד חמץ ומצה טו, ו, וראה שם ה, שהגור"ח ברלין כתב נפק"מ בין הטעמים).

מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם וְאַחֵר כֶּךָ מְבָרֵךְ עַל הַיֵּין, ומברך גם 'שהחיינו'. ואילו 'שעשה ניסים' אינו מברך כפי שמברך בחנוכה ובפורים, משום שלהלן בהגדה מברכים ברכת 'אשר גאלנו', ואילו יברך גם 'שעשה ניסים', נמצאת אחת מן לבטלה (ספר המנהיג פסח נח, בשם רב עמרם נאון). והטעם שלא תיקנו ברכה על מצות שתיית ארבע כוסות, כי לברך 'אשר קדשנו וכו' לשנות ארבע כוסות' אי אפשר, משום שכוס ראשונה היא גם כל שבת ויום טוב, ולברך 'לשתות שלש כוסות' גם אי אפשר, שהרי שותים ארבע (ספר המנהיג, פסח סדר לילות פסח).

גְּמָאָה. דְּכָרִים שְׂבִין בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הַלֵּל בְּסַעֲדָה, מחלוקת זו היא אחת מן המחלוקות בין בית שמאי ובית הלל בהלכות סעודה [בברכות נא, ב] (רשב"ם). ואף שכבר נשתנה מחלוקת זו שם, כאן היא עיקר מחלוקתם, ושם זה נשנה אגב מחלוקות נוספות (מלאכת שלמה).

שְׁהִיּוֹם גֹרֵם לֵיַּין שִׁיבָא – שקידוש היום גורם ליין שיבוא קודם הסעודה (רשב"ם). ואמנם בימים קדמונים היתה רגילות להביא יין קודם הסעודה לפתיחת התאבון [ראה ברכות מב, א] ורש"י שם ד"ה ברך, אך ראה מה שכתב שם נא, ב], אך אין זו חובה, ואילו בפסח, קידוש היום גורם חובה להביא את היין קודם הסעודה. ויש שפירשו, 'שהיום גורם ליין שיבוא' – שהיום גורם ליין ולפת לבוא, שאסור להתענות בשבת ויום טוב (תוס' רא"ש).

וּבְכָר קִידּוּשׁ הַיּוֹם וְעִדּוּיָן יֵין לֹא בָּא – טעם נוסף יש להקדמת ברכת קידוש היום, משום שקידוש היום חלה כבר בכניסת היום, ואילו היין עדיין לא בא בשעה זו לשולחן (רשב"ם). והטעם